

Gulyás Ábel¹: Tamás Nótári: Show Trials and Lawsuits in Early-Medieval Bavaria. Rechtsgeschichtliche Vorträge 53. Budapest 2008. 101 pp.

Debreceni Jogi Műhely, 2009. évi (VI. évfolyam) 4. szám (2009. október) 37-39.

Az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke által kiadott, Mezey Barna által gondozott *Rechtsgeschichtliche Vorträge* című sorozat 53. darabjaként látott napvilágot a Károli Gáspár Református Egyetem habilitált docensének, Nótári Tamásnak *Show Trials and Lawsuits in Early-Medieval Bavaria* című kismonográfiája. Nótári a három egységből álló munkát a kora középkori bajor három koncepció, politikai indíttatású perét elemzi a forrásanyag alapos vizsgálatával. A e tárgykorban szerző 2005-ben az itt elemzett források bevezető tanulmányával és alapos jegyzetapparátussal ellátott, önálló kötetben megjelent fordításával,² majd 2007-ben egy monográfiával,³ valamint 2000-től fogva több tucat és magyar nyelvű tanulmányt publikált.

Az első fejezete Virgil, salzburgi ír származású püspöke és Odilo, az önálló Bajor Hercegség uralkodója közti jogvitát dolgozza fel, amely a püspökség birtokai kapcsán folyt. A jogvita a 798 és 800 között Salzburgban lejegyzett birtokjegyzék, az ún. *Breves Notitae* bizonyos fejezetei alapján rekonstruálható. Bajorországban a püspöki székhelyek felállítására pápai kezdeményezésre került sor. II. Gergely pápa 719-ben Bonifácot missziós feladatokkal bízta meg, majd 722-ben a germánok lakta területek felé irányította. III. Gergely (731–741) idejére ért véget Bajorországban a vándorpüspökök kora, helyüket állandó székhellyel rendelkező püspökök foglalták el, 732-ben a pápa megbízta az egyházmegye nélküli érsekké kinevezett Bonifácot a bajor egyházi szervezet megszervezésével és püspökök szentelésével. Bonifác négy püspöki székhelyet határozott meg: Regensburgot, Passaut, Salzburgot és Freisinget. Az e négy székhelyen működő püspököket nem ismerte el megyéspüspökként, s helyüket saját maga által felszentelt püspökökkel töltötte be. Érsekség felállításának kérdéséről egyelőre nem esett szó, többek között talán azért sem, mert Bonifác saját életében feleslegesnek vélte a püspökségeket összefogó érsekség létrehozását. Bonifác pályafutásának vége felé bontakozott ki egyik legsúlyosabb konfliktusa: az összeütközés Virgillel, amely látszólag teológiai, valójában azonban teológiai köntösbe öltöztetett hatalmi vita volt.⁴

Az Írországból érkező és Odilo herceg támogatása mellett 749-ben püspökké szentelt Virgil fontos szerepet játszott a salzburgi püspökség történetében: bizonyos építkezések mellett hozzá kapcsolódnak a salzburgi historiográfia első művei, a *Gesta sancti Hrodberti confessoris*, a *Libellus Virgilii* és a *Liber confraternitatum*,⁵ megalkotása, a püspökség és a Szent Péter-kolostor jogainak kiterjesztése és a karantánok közti misszió elindítása. Virgil az egyházi birtokok védelmében igen határozottan szállt síkra patrónusával, Odilo herceggel is, amint ezt Nótári a bischofshofeni és pongauai javak körüli jogviták kapcsán alapos forráselemzéssel kimutatja. Érdemes kiemelni, hogy Virgil nézőpontja és eljárása, ír származása ellenére jóval közelebb állt a kontinentális kánonjogi rendelkezésekhez, mint ír szülőföldjén szokásos, a kolostorok feletti rendelkezési jogot az alapító nemzetségek kezében meghagyó hagyományhoz. Az e pereket olykor igen lapidárisan ábrázoló birtokjegyzékekből a szerző egyéb munkáiban lényeges következtetéseket vont le a korabeli birtokviszonyok és státuskérdések tekintetében.⁶

A kötet második része a kötetben feldolgozott koncepciók perek legérdekesebb és bizonyos szempontból legtalányosabb darabjáról: a Bajorországban uralkodó, a Karolingokkal több szálon is rokonságban álló Agilolfing-dinasztia utolsó hercege, III. Tasziló trónfosztási

peréről szól, amelynek szerzője és kivitelezője a birodalomépítő Nagy Károly volt. Nagy Károly először kül- és belpolitikailag szigetelte el III. Taszilót, 787-ben vazallusi esküre kényszerítette, majd egy évre rá megfosztotta hercegségétől. A koncepció perre 788-ban az ingelheimi birodalmi gyűlésen került sor. A Nagy Károly mellé álló bajor előkelők – és Arn, salzburgi egyre nagyobb hatalomra szert tevő, majd rá egy évtizedre érsekké szentelt püspök – a hűségeskü megszegésével, vagyis *infidelitasszal* vádolták Taszilót. Az infidelitas egyik legfontosabb eleme a pogány avarokkal kötött szövetség volt, akik a korabeli *ius gentium* határain kívül helyezkedtek el.⁷ A herceg külkapcsolatait a frank uralkodó hűtlenségnek minősítette, ám ezen nem lett volna elég ahhoz, hogy Taszilót halálra, utódait a hercegség elvesztésére ítéljék. Előhozták tehát a herceg állítólagos, korábbi főbenjáró bűnét, a negyed századdal korábban elkövetett dezertálást, a Pippin 757-es aquitániai hadjárata során elkövetett *harislizt*, a királyi had önkényes elhagyását. Ez azonban egy tisztességes eljárásban szintén nem lehetett volna elegendő ahhoz, hogy Nagy Károly elérje célját, hiszen a *harisliz* csak a IX. századtól számított halállal büntetendő cselekménynek. Nagy Károlyt „kegyessége” és „rokoni érzései” arra indították, hogy a halálos ítélet helyett sógorát, Taszilót arra kényszerítse, hogy kolostorba zárva töltsen le hátralévő életét. A *Lex Baiuvariorum* azon passzusát, amely szerint Bajorország örökös urai az Agilofingek, nem helyezték hatályon kívül, így a hercegi utódok kolostorba zárása (*Klostertod*) szintén nem volt jogilag megalapozott, ezért Taszilót a kolostorból 794-ben a frankfurti zsinat elé idézték, ahol le kellett mondania hercegségéről a maga és összes utódai nevében.⁸

E per kapcsán Nótári megállapítja, hogy az események mind történetileg, mind jogilag nehezen rekonstruálhatók, mivel minderről csak frank elbeszélő forrásokból értesülhetünk, és ezek mindent a trónfosztás tükrében, s azt legitimáló szemszögből adnak elő. Kiváltképp az *Annales regni Francorum* elbeszélését kell fenntartással értékelni, mivel az a 788 előtti bajor viszonyokat, passzusokat a 788-as év tükrében ábrázolja, vagyis a tényanyagot átstilizálja és manipulálja, tehát a forrás szántsándékkal a frank uralkodó – vagyis a győztes – igencsak szubjektív szemszögből láttatja velünk az eseményeket.

A harmadik rész Metód, a szlávok apostola elleni koncepciót tárgyalja, amelynek keretében Adalwin salzburgi érsek és püspökei 870-ben Regensburgban Német Lajos jelenlétében elítélték, és két éven át jogellenesen fogságban tartották az érseki rangban álló pápai legátust. Az ügy forrásául a bajorok és a karantánok megtérítéséről szóló *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* szolgál. Ez Salzburg pannóniai joghatóságát – Metód pápai felhatalmazás alapján itt is misszionált –, s az új tanítással és a szláv betűkkel a latin liturgiát háttérbe szorító filozófus, Metód elleni eljárás legitimitását volt hivatott bizonyítani. A perben Metódot Bajorország püspökei azzal vádolták, hogy jogosulatlanul tanít a Salzburgi Érsekséghez tartozó területeken. A *Conversio* szerint a vád alapja az volt, hogy a nyugati egyház és misszionáriusai által soha meg nem kérdőjelezett elemet három elemet – a *lingua Latinát*, a *doctrina Romanát*, és a *litterae auctores Latinae* Metód az egész nép számára értéktelen színben tüntette fel. Metód hiába hivatkozott a pápa által ráruházott jogkörre, a Regensburgi Zsinaton bűnösnek mondták ki e vádakban, és megfosztották méltóságától.⁹

A *Conversio* mint forrás alapján Nótári – a pertől függetlenül, ám a Kárpát-medence története szempontjából hangsúlyosan – megállapítja, hogy noha a 822-es birodalmi gyűlésen jelentek meg utoljára avar küldöttek, de a 870-as *Conversio*, amelynek e passzusát a szakirodalom mostohán kezeli, világosan szól az akkoriban Pannóniában élő avar maradványnépességről. Ez alapján nem lehet kétségbe vonni az avar népesség jelenlétét a IX. századi Kárpát-medencében, amit mind Regino, mind pedig Constantinus Porphyrogenitus említ.¹⁰

Nótári Tamás e munkája a forrásanyag tiszteletben tartásával, annak alapos filológiai elemzését jogtörténeti következtetések levonására felhasználva mutatja be a kora középkor koncepciók pereinek bizonyos prototípusait. A kismonográfia gazdagítja mind a jog- mind a politikatörténet szakirodalmát. A gazdag jegyzetapparátus és a bőségesen felhasznált szakirodalom jelzi, hogy a szerzőtől ismét egy rá jellemzően igényes, kiforrott tudományos munkát kaptunk.

¹ PhD hallgató, KRE-ÁJK.

² Nótári T.: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged, Lectum, 2005.

³ Nótári T.: *A salzburgi historiográfia kezdetei*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 23. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2007.

⁴ Ehhez lásd Nótári T.: *Virgil és Bonifác – egy konfliktus jogi és irodalmi síkjai a kora középkorban*. Jogtudományi Közlemény 62. 2007/3. 100–111; *Adalékok Virgil apát és püspök bajorországi működéséhez*. In: *Medievisztikai tanulmányok. A IV. Medievisztikai PhD-konferencia előadásai*. Szerk. Marton Sz.-Teiszler É. Szeged 2005. 99–122; *Az univerzum képe Aethicus Ister Cosmographiájában*. *Belvedere Meridionale* 2005. 5–6. 38–54; *Virgil püspök bajorországi jogvitáinak margójára*. In: *Tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Szerk. Mezey B.-Révész T. M. Budapest 2006. 369–384; *On Bishop Virgil's Litigations in Bavaria*. *Acta Juridica Hungarica* 48. 2007. 49–70; *Salzburg neve a kora középkori forrásokban*. *Collega*. 9. 2005/1. 48–54.

⁵ Vö Nótári T.: *Gesta Hrodberti*. In: *Classica – Mediaevalia – Neolatina*. Edd. L. Havas et E. Tegye. Debrecen 2006. 131–146; *A kora középkori salzburgi birtokjegyzékek margójára*. *Jogelméleti Szemle* 2006/3; *A Liber confraternitatum mint jog- és kultúrtörténeti forrás*. *Jogelméleti Szemle* 2009/1; *Két forrás a kora középkori Salzburgból, Notitia Arnonis – Epistola Theotmari*. *Aetas* 2004/2. 72–95.

⁶ Nótári T.: *Személyállapot és társadalomszerkezet a kora középkori Bajorországban*. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis* 42. 2005. 163–186; *Status libertatis a Lex Baiuvariorum*. *Jogelméleti Szemle* 2007/4; *Jogtörténeti adalékok a VIII. századi salzburgi (birtok)jegyzékekhez*. *Állam- és Jogtudomány* 49. 2008/1. 99–108; *Jogtörténeti és filológiai megjegyzések a VIII. századi salzburgi birtokjegyzékekhez*. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae* 44. 2007. 145–174.

⁷ A Kárpát-medence avarságához lásd Szádeczky-Kardoss Samu: *Az avar törénelem írott forrásai*. Budapest 1998.

⁸ Vö. Nótári T.: *III. Tasziló trónfosztása – adalékok egy koraközépkori koncepciók perhez*. *Jogtudományi Közlemény* 60. 2005/12. 503–516; *An Early-Medieval „Show Trial” – Tasilo III's Dethronement*. In: *Crossing Leagl Cultures*. Eds. Beck Varela, L.–Gutiérrez Vega, P.–Spinosa, A. München, Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, 2009. 141–158.

⁹ Ehhez lásd Nótári T.: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. *Aetas* 2000/3. 93–111; *Megjegyzések a Conversio Bagoariorum et Carantanorum avar vonatkozású fejezeteihez*. *Tanulmányok a középkorról. A II. Medievisztikai PhD-konferencia előadásai*. Szerk. Weisz B.–Balogh L.–Szarka J. Szeged, 2001. 67–84; *A Salzburgi Érsekség és Metód konfliktusa a Conversio Bagoariorum et Carantanorum tükrében*. *Belvedere Meridionale* 2005. 3–4. 37–62; *Metód pere a Regensburgi Zsinaton a Conversio Bagoariorum et Carantanorum tükrében*. *Collega* 9. 2005/1. 44–51; *On the Avar-related chapters of the Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. *Chronica* 5. 2005. 26–39; *Die Geschichte des Ingo und seiner carta sine litteris in der Conversio Bagoariorum et Carantanorum und bei Enea Silvio Piccolomini*. In: *Turning Points and Breaklines*. Eds. Hornyák, Sz.–Juhász, B.–Korsós, K.–Peres, Zs. München, Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, 2009. 309–327; *Nova doctrina Methodii. Tévtanítás vagy joghatósági vita Pannónia felett a IX. században*. In: *Szentírás, hagyomány, reformáció. Teológia- és egyháztörténeti tanulmányok*. Szerk. F. Romhányi B.–Kendeffy G. Budapest 2009. 113–126.

¹⁰ Nótári T.: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. *Aetas* 2000/3. 93–111; *Megjegyzések a Conversio Bagoariorum et Carantanorum avar vonatkozású fejezeteihez*. *Tanulmányok a középkorról. A II. Medievisztikai PhD-konferencia előadásai*. Szerk. Weisz B.–Balogh L.–Szarka J. Szeged, 2001. 67–84; *On the Avar-related chapters of the Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. *Chronica* 5. 2005. 26–39.